

PANORAMATR
ODAK

ARALIK'25

ODAK

PANORAMATR için hazırlanan tematik kamuoyu araştırmalarını ihtiva eder. ODAK'taki bilgiler, veriler, analizler ve gorseller izin alınmaksızın kısmen veya tamamen çoğaltılamaz, yayılamaz, yayınlanamaz, kopyalanamaz, değiştirilemez, kullanılamaz ve yazılı, gorsel ve dijital ortamlarda paylaşılamaz.

Burada yer alan hiçbir veri, bilgi ve yorum yatırım danışmanlığı veya tavsiyesi kapsamında değildir. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler genel anlamda bilgi vermeyi amağlamakta olup, herhangi bir yatırım aracının alım-satım önerisi ya da getiri vaadi olarak yorumlanmamalıdır.

Bu kamuoyu araştırması, PANORAMATR'nin Kasım 2025 raporu için 10-17 Kasım 2025 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmanın örnek büyüklüğü 2088'dir. Örneklem hata payı (margin of error), %95 güven düzeyinde -tasarım etkisi (design effect) de dikkate alınarak- %2,9 olarak hesaplanmıştır.

Katılımcılar, tüm illerden rassal olarak seğilmiş ve cep telefonlarına ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarının Türkiye evrenine genellenebilirliğini sağlamak için 18 yaş ve üstü nüfusa ilişkin TÜİK verileri (NUTS I. Düzey bölge nüfusu, yaş, cinsiyet ve eğitim) ile Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından yayınlanan 14 Mayıs 2023 Genel Seçim resmî sonuçları kullanılarak ağırlıklandırma yapılmıştır.

PANORAMATR

+90 (312) 235 66 36 | info@panoramatr.com | panoramatr.com

PKK'NIN SİLAHSIZLANDIRILMASI

SORUNUN KÖKENLERİ
PKK'NIN SİLAHSIZLANDIRILMASI SÜRECİ
GÜNCEL GELİŞMELER
SÜRECİN SİYASİ YANSIMALARI
MUHTEMEL ADIMLAR

SORUNUN KÖKENLERİ

Kimliğinden Dolayı Ayrımcılığa Uğrama

- Katılımcıların büyük çoğunluğu bugüne kadar kimliğinden ötürü herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadığını beyan etmektedir. Ayrımcılığa uğradığını belirtenlerin oranı ise her beş kişiden biri seviyesinde ölçülmüştür. Ayrımcılığa uğradığını belirtenler ise ağırlıklı olarak kendisini Kürt/Zaza olarak tanımlayanlardır.

Devlet Nezdinde Türklerle Kürtlerin Eşitliği

- Devlet nezdinde Türklerle Kürtlerin her zaman eşit olduğuna dair kanaat (%57) baskın bir çoğunluk oluşturmaktadır; Türklerle Kürtlerin devlet nezdinde bazen eşit olduğunu (%15) ya da hiçbir zaman eşit olmadığını (%14) düşünenler toplamda katılımcıların üçte birini oluşturmaktadır.

Kürt Sorunu Var mı?

- Türkiye’de bir Kürt sorunu olmadığını düşünenlerin oranı (%64) çoğunluğu oluşturmaktadır. “Kürt sorunu vardır.” diyenler yüzde 34’tür. Kürt/Zaza kökenli katılımcıların yüzde 69’u sorunun var olduğunu düşünmektedir.

PKK’NİN SİLAHSIZLANDIRILMASI SÜRECİ

PKK’nın Silahsızlandırılması Sürecine Destek

- PKK’nın silah bırakma sürecine yönelik toplumsal destek (%59) önceki aya kıyasla artış göstererek güçlü seyrini sürdürmektedir. Süreci desteklemeyenlerin oranı (%34) gerilerken, “Fikrim yok” diyenler (%7) sınırlı düzeydedir.

PKK’nın Silahsızlandırılması Sürecinin Gidişatı

- Sürecin gidişatına yönelik değerlendirmede olumsuz kanaat (%48) daha baskındır.

PKK’nın Silah Bırakmasına Yönelik Kanaat

- Katılımcıların çoğunluğu (%59) PKK’nın silah bırakmayacağı kanaatindedir. Silah bırakılacağına dair inanç (%29) zayıf seyrini sürdürürken, kararsızların oranında artış gözlemlenmektedir.

Meclis Komisyonunun Başarısı

- Komisyonun çalışmalarını başarısız bulanların oranı gerilemekle birlikte olumsuz kanaat (%42) baskınlığını sürdürmektedir. Kararsızların oranındaki belirgin artış, komisyona yönelik kamuoyu algısının belirsizleştiğine işaret etmektedir.
- (PanoramaTR Kasım araştırması TBMM’deki Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu’nun İmralı’ya heyet gönderme kararı öncesinde gerçekleştirilmiştir.)

GÜNCEL GELİŞMELER

Meclis Komisyon Heyetinin Öcalan ile Görüşmesi

- Meclis komisyonundan bir heyetin İmralı’ya giderek Öcalan ile görüşmesi fikrine yönelik kamuoyu desteği zayıftır. Görüşmeye karşı çıkanların oranı (%57), destekleyenlerden (%29) belirgin şekilde üzerindedir.

- Demirtaş'ın tahliyesine yönelik kamuoyu desteği ile karşıtlığı birbirine yakın seyretmektedir. Devlet Bahçeli'nin açıklamasını da dikkate alarak tahliye edilmemesi gerektiğini düşünenler (%44) ve tahliye edilmesi gerektiğini ifade edenler (%39) yakın değerlerdedir.
- PKK'nın silah bırakmasının olası etkilerine yönelik kamuoyu algısı bölünmüş durumdadır; demokratikleşmeye katkı sağlayacağı görüşü (%45) en yüksek orana sahipken, yüzde 46'lık kesim PKK'nın silah bırakmasının Erdoğan'ın seçilmesine katkı sağlayacağını düşünmektedir. Süreç sonunda DEM Parti'nin Türkiye partisi olacağına dair kanaat (%29) zayıftır.
- PKK'nın silahsızlandırılmasına dönük atılabilecek muhtemel adımlar arasında desteğin itirazdan yüksek olduğu tek başlık kayyım uygulamasına son verilmesidir. Selahattin Demirtaş ve tutuklu Kürt siyasetçilerin serbest bırakılmasına karşı çıkanlar (%46) destekleyenlerden (%36) daha fazladır. PKK'ya üyelikten tutuklu olanlara ya da silah bırakan PKK'lılara af çıkarılması ya da Abdullah Öcalan'ın cezaevi şartlarının iyileştirilmesi başlıklarında katılımcıların desteği yüzde 15'e kadar gerilemektedir.
- Kürt meselesinin çözümüne dair kamuoyunda tartışılan başlıklar katılımcılara yönetildiğinde konu başlığına göre değişen oranlarda parçalı bir fotoğraf çıkmaktadır. Yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması destek alırken Kürtlere anadilde eğitim gibi bazı kültürel hakların verilmesinde görüşler katılıyorum (%42) ve katılmıyorum (%49) arasında yakın bir dağılım göstermektedir. Anayasa'da Kürtleri dışlamayan bir vatandaşlık tanımı yapılması fikrine katılmayanlar (%49) çoğunluktadır.

Selahattin Demirtaş'ın Tahliyesi

SÜRECİN SİYASİ YANSIMALARI

PKK'nın Silah Bırakmasının Muhtemel Siyasi Yansımaları

MUHTEMEL ADIMLAR

PKK'nın Silahsızlandırılması Sürecine Yönelik Muhtemel Adımlar

Kürt Meselesinin Çözümüne Yönelik Muhtemel Adımlar

Türkiye'de PKK'nın silah bırakma süreci, Ekim 2024'te başlatılan adımların ardından 2025 yılı boyunca hem siyasi aktörlerin hem kamuoyunun yakından takip ettiği bir gündem maddesi olmuştur. PKK'nın Mayıs ayında yaptığı silah bırakma açıklaması, Temmuz ayında silahların sembolik biçimde imha edilmesi ve TBMM'de "Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu"nun kurulması, süreci kurumsal bir çerçeveye oturtmuş ve tartışmaları çok boyutlu hâle getirmiştir.

PanoramaTR Kasım ayı araştırmasında, süreci ODAK bölümünde kapsamlı bir biçimde ele alınmaktadır. Bu kapsamda, hem sürece verilen toplumsal destek, hem de silahlı mücadelenin gidişatı, komisyon çalışmalarına ilişkin kanaatler, kimlik temelli deneyimlerin sürece etkisi ve sürecin siyasi sonuçlarına dair beklentiler ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. 2024 yılı Kasım ayındaki benzer ODAK araştırması ve yıl boyu PANORAMATR'de yöneltilen sorular trend verisi olarak alınmıştır.

TBMM Komisyonu heyetinin İmralı'da yapmayı planladığı görüşme, Selahattin Demirtaş'ın tahliyesi ihtimali ve silahlı mücadelenin sonrası atılması muhtemel adımlara dair açıklamalar gibi son dönemde yaşanan bazı tartışmalar sürecin seyrini etkileyen önemli başlıklar olarak öne çıkmıştır. Bu analiz, hem mevcut toplumsal desteği hem de çözüm perspektifinin kırılma yönlerini ortaya koymakta; aynı zamanda kamuoyunun geleceğe yönelik beklentilerini anlamak adına kritik bir zemin sunmaktadır.

PanoramaTR raporlarının her ay farklı bir konuyu derinlemesine ele alan Odak bölümünde bu ay **PKK'nın silahlılandırılması süreci ve Kürt sorununa** dair araştırması Dicle Üniversitesi Öğretim Üyesi olan ve konu üzerine yıllardır çalışan **Prof. Dr Vahap Coşkun** ile birlikte gerçekleştirilmiştir.

Giriş

Türkiye, 2013 yılında, PKK'yı silahlılandırmak ve Kürt meselesini şiddet sarmalından çıkarmak için bir çözüm süreci başlattı. 1993'ten beri bütün iktidarların bu tür teşebbüsleri olmuştu ama bunu geçmiştekilerden farklı kılan bu sürecin kamuoyunun bilgisi dahilinde ve kısmi bir açıklıkla yapılmasıydı. İki yıl devam eden bu süreçte taraflar karşılıklı olarak bazı adımlar atmış olsalar da, nihai bir neticeye varılmadı. İç ve dış siyasetteki şartların, bölgesel ve yerel dinamiklerin menfi yönde evrilmesinin bir sonucu olarak süreç, 2015'te 7 Haziran seçimlerinin ardından sona erdi.

2013-2015 yılları arasındaki bu sürece büyük umutlar bağlanmıştı. O nedenle sürecin başarısızlıkla nihayetlenmesinin ardından yaşanan kırılma da derin oldu. Türkiye, çok sert bir iklime girdi. Sürecin ana aktörlerinden olan HDP (daha sonra DEM Parti) fiili ve adli bir muhasara altına alındı. Partinin eşgenel başkanları da dahil olmak üzere milletvekilleri ve belediye başkanları tutuklandı, belediyelerine kayyumlar atandı, teşkilatları çalışamaz hale getirildi.

Kürt meselesi, Türkiye'de rejimin karakterini tayin eder. Öyle ki, bu konuda siyasi yol ve yöntemler belirleyici olduğunda Türkiye'de demokratik saha genişler. Buna mukabil, bu konuya güvenlikçi bir perspektifle yaklaşıldığında ise Türkiye'de demokratik saha daralır. 2015'te çözüm sürecinin yıkılmasının akabinde Türkiye bunu bir kere daha tecrübe etti. Sürecin varlığında ülke her açıdan derin bir nefes almıştı. Ancak sürece nokta konulduğunda işler tam tersine döndü; bir bütün olarak özgürlüklerin seviyesi aşağılara çekildi, hukuki alanı kısıtlandı ve en masum demokratik talepler bir suçlama vesilesine dönüştürüldü.

2015'den sonraki yaklaşık on yıllık dönemde kamusal alanda Kürt meselesinden -neredeyse söz edilemez oldu. Ancak siyasi ve hukuki çözüm fikrinin devre dışı bırakıldığı bu dönem, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin Ekim-2024'te yaptığı bir hareketle kapandı. Meclis'in yeni yasama döneminin açılış töreninde Bahçeli'nin DEM Partili milletvekilleri ile tokalaşması, yeni bir sürecin işaret fişeği olarak kabul edildi.

Bahçeli bu ilk hamlesinden sonra her geçen gün çitayı daha üst bir noktaya koydu. Evvela Öcalan için bir muhataplık konumu tanımladı, ardından PKK'nin silah bırakması koşuluyla Öcalan için umut hakkının uygulanması teklifini öne sürdü. Cumhur İttifakı'nın büyük ortağı AK Parti'nin bu çizgiyi kabullenmesiyle süreç trafiği hızlandı. Her ne kadar taraflar süreci farklı isimlendirseler de sürecin gereği olan adımları hızla atmaktan da geri durmadılar.

Mesela Şubat-2025'te, Öcalan örgütüne kendini feshetme ve silahları bırakma çağrısında bulundu. Mayıs-2025'te PKK, Öcalan'ın bu çağrısına riayet ederek kendini feshettiğini ve silahları bıraktığını duyurdu. Temmuz-2025'te PKK, silahlarını yaktığı sembolik bir tören düzenledi. Ağustos-2025'te Meclis'te, bu sürecin hukuki alt yapısını oluşturması gayesiyle "Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu" adını taşıyan bir komisyon kuruldu. PKK, Ekim-2025'te Türkiye'den ve Kasım-2025'te de Zap Bölgesi'nden çekildiğini ilan etti.

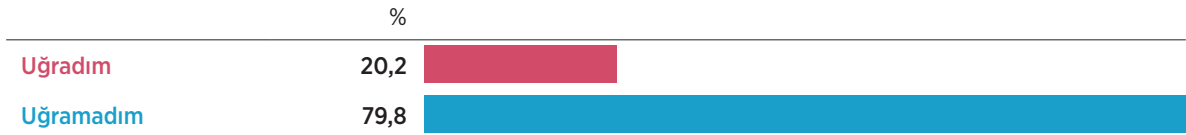
Hülasa bu bir yıllık süre zarfında ciddi kararlar alındı ve sürecin ete kemiğe bürünmesi yolunda mühim eşikler aşıldı. Toplumun da sürecin bugünü ve geleceği hakkındaki bilgileri çoğaldı ve kanaatleri de oturmaya başladı.

Biz de bu itibarla ODAK'ın bu sayısını bu bir yıllık sürece ayırdık. Süreçle doğrudan bağlantılı konularda toplumun nerede durduğunu tespit etmeye ve bunun süreç için taşıdığı anlamı değerlendirmeye çalıştık.

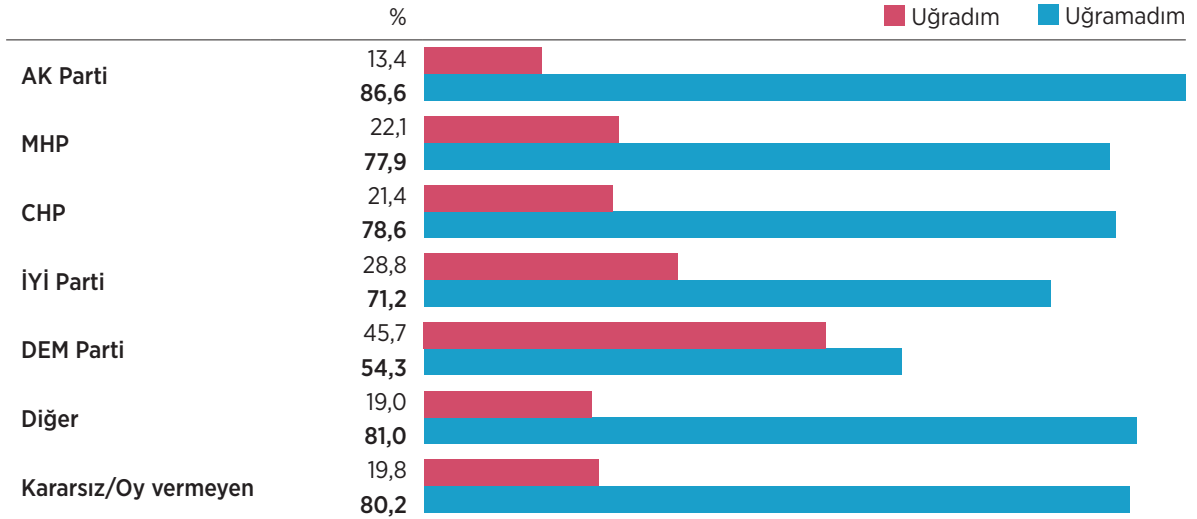
SORUNUN KÖKENLERİ

Kimliğinden Dolayı Ayrımcılığa Uğrama

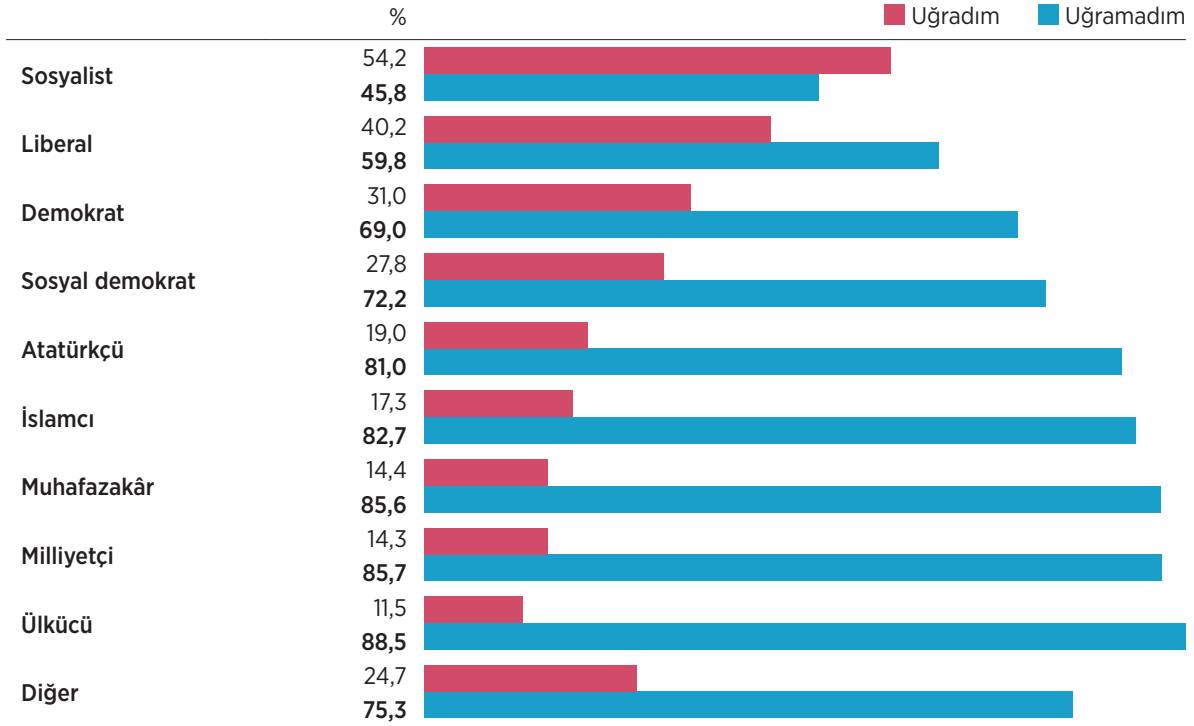
Katılımcıların büyük çoğunluğu bugüne kadar kimliğinden ötürü herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadığını beyan etmektedir. Ayrımcılığa uğradığını belirtenlerin oranı ise her beş kişiden biri seviyesinde ölçülmüştür. Ayrımcılığa uğradığını belirtenler ise ağırlıklı olarak kendisini Kürt/Zaza olarak tanımlayanlardır.

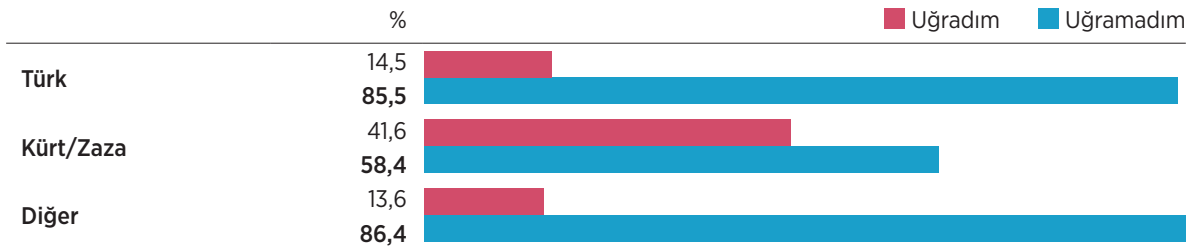
Toplumun genelinde kimlik temelli ayrımcılık algısı sınırlı bir düzeyde seyretmektedir. Katılımcıların yüzde 80'i bugüne kadar kimliğinden dolayı ayrımcılığa uğramadığını belirtirken, yüzde 20'si ayrımcılığa maruz kaldığını ifade etmiştir. Bu dağılım, ayrımcılık tecrübesinin genel bir toplumsal yaygınlıktan ziyade belirli bir kesim üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Parti aidiyeti, ayrımcılık tecrübesini şekillendiren önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. DEM Parti seçmeninin yüzde 46'sı kimliğinden dolayı ayrımcılığa uğradığını belirterek diğer seçmen gruplarından negatif yönde ayrılmaktadır. AK Parti seçmeninde bu oran yüzde 13 ile en düşük düzeyde kalırken, CHP ve MHP seçmenlerinde benzer bir seyirle yaklaşık yüzde 21-22 bandında ölçülmüştür.

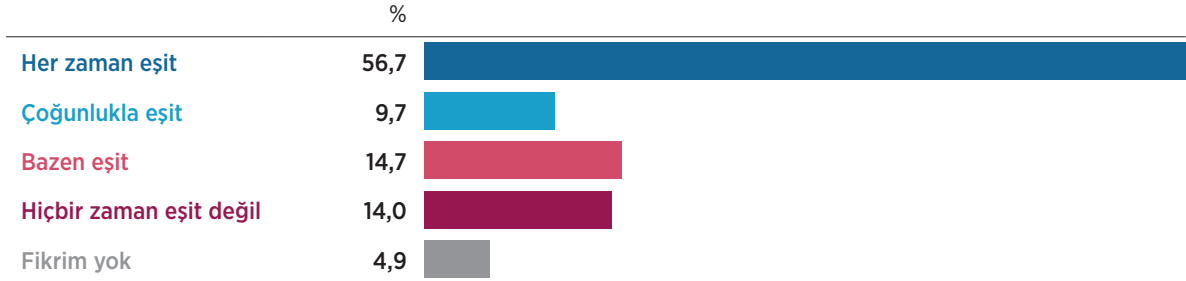
Kimlik tercihleri ekseninde ayrımcılık tecrübesi, ideolojik konuma göre belirgin farklılıklar göstermektedir. Kendini “Sosyalist” olarak tanımlayan katılımcıların yarısından fazlası (%54) ayrımcılığa uğradığını belirtirken, bu oran “Liberal” kimlikte yüzde 40 seviyesindedir. “Demokrat” (%31) ve “Sosyal demokrat” (%28) katılımcılarda da mağduriyet algısı düşük olmakla birlikte gözlenmektedir. Buna karşılık ayrımcılık algısı; Ülkücü (%12), Milliyetçi (%14) ve Muhafazakâr (%14) kesimlerde en düşük düzeyde seyretmektedir.

Etnik kökene göre ayrımcılık algısı incelendiğinde, Kürt/Zaza kökenli katılımcıların tecrübesi diğer gruplardan negatif yönde ayrılmaktadır. Türk kökenli katılımcıların yüzde 15’i ve “Diğer” etnik gruplara mensup katılımcıların yüzde 14’ü ayrımcılığa uğradığını belirtirken, bu oran Kürt/Zaza kökenli katılımcılarda yüzde 42 seviyesine yükselmektedir. Her ne kadar Kürt/Zaza seçmenin çoğunluğu (%58) ayrımcılığa uğramadığını ifade etse de maruz kalma oranının diğer grupların yaklaşık üç katı olması dikkat çekmektedir. Bu tablo, kimlik temelli ayrımcılık hissini belirli bir etnik tabanda yoğunlaştığını ortaya koymaktadır.

Devlet Nezdinde Türklerle Kürtlerin Eşitliği

Devlet nezdinde Türklerle Kürtlerin her zaman eşit olduğuna dair kanaat (%57) baskın bir çoğunluk oluşturmaktadır; Türklerle Kürtlerin devlet nezdinde bazen eşit olduğunu (%15) ya da hiçbir zaman eşit olmadığını (%14) düşünenler toplamda katılımcıların üçte birini oluşturmaktadır.

Katılımcıların devletin vatandaşlarına yaklaşımında eşitlik ilkesine riayet ettiğine dair inancı yüksektir. Katılımcıların yüzde 57'si Türkler ve Kürtlerin "her zaman eşit" olduğunu, yüzde 10'u ise "çoğunlukla eşit" olduğunu belirtmektedir. Eşitliğin durumsal olduğunu savunan ve "bazen eşit" diyenlerin oranı yüzde 15 iken, "hiçbir zaman eşit değil" diyenlerin oranı yüzde 14 seviyesinde kalmaktadır. Bu veriler, toplum genelinde devletin kurumsal kimliğine atfedilen eşitlikçi yaklaşımın güçlü bir kabul gördüğünü ancak eşitlik gibi önemli bir konuda devletin farklı uygulamalarda bulunduğunu belirtenlerin de önemli bir oranda olduğunu ortaya koymaktadır.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Her zaman eşit	67,5	84,3	52,9	73,9	17,7	58,4	54,1
Çoğunlukla eşit	10,5	5,0	8,2	0,0	3,4	10,6	12,2
Bazen eşit	13,2	6,5	17,8	0,4	32,1	7,6	15,0
Hiçbir zaman eşit değil	6,0	2,6	18,4	10,6	41,6	17,7	12,7
Fikrim yok	2,6	1,7	2,6	15,0	5,2	5,7	5,9

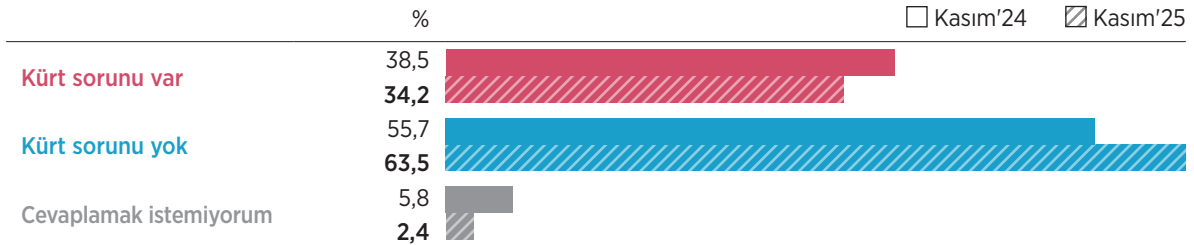
Parti aidiyeti, devlet nezdindeki eşitlik algısını belirleyen temel faktörlerden biridir. MHP'li katılımcıların yüzde 84'ü ve AK Partili katılımcıların yüzde 68'i Türkler ve Kürtlerin "her zaman eşit" olduğunu düşünmektedir. CHP seçmeninde bu oran yüzde 53 seviyesindedir. Buna karşılık DEM Parti seçmeninde tablo tersine dönmektedir; bu grupta "hiçbir zaman eşit değil" diyenlerin oranı yüzde 42 ile en yüksek seviyede, eşitliğin ancak "bazen" sağlandığını düşünenler yüzde 32'dir.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Her zaman eşit	63,1	28,6	68,1
Çoğunlukla eşit	10,1	11,5	4,5
Bazen eşit	12,1	26,0	18,5
Hiçbir zaman eşit değil	10,4	29,0	5,1
Fikrim yok	4,2	4,8	3,8

Eşitlik algısı, etnik kimlik aidiyetine göre bir farklılaşma sergilemektedir. Türk kökenli katılımcıların yüzde 63'ü devlet nezdinde "her zaman eşit" olduğunu belirtirken, bu oran Kürt/Zaza kökenli katılımcılarda yüzde 29 seviyesinde kalmaktadır. Kürt/Zaza kökenli katılımcılarda "hiçbir zaman eşit değil" diyenlerin oranı yüzde 29, eşitliğin "bazen" sağlandığını düşünenlerin oranı ise yüzde 26 olarak ölçülmüştür. Kürt/Zaza kökenli katılımcıların üçte birinden azı devlet nezdinde her zaman eşit olduklarını düşünmektedir.

Kürt Sorunu Var mı?

Türkiye'de bir Kürt sorunu olmadığını düşünenler (%64) çoğunluğu oluşturmaktadır. "Kürt sorunu vardır." diyenler yüzde 34'tür. Kürt/Zaza kökenli katılımcıların yüzde 69'u sorunun var olduğunu düşünmektedir.

Katılımcıların yüzde 64'ü Türkiye'de bir Kürt sorunu bulunmadığı kanaatindedir. Sorunun var olduğunu düşünenlerin oranı yüzde 34 seviyesinde kalırken, cevap vermeyenlerin oranı yüzde 2'dir. Trend verileri incelendiğinde, Kasım 2024'te yüzde 56 olan "sorun yok" algısının bu yıl 8 puanlık bir artışla yüzde 64'e yükseldiği görülmektedir. Aynı dönemde "sorun var" diyenlerin oranı yüzde 39'dan yüzde 34'e gerilemiş; bu durum toplumsal tabanda sorunun varlığına dair kanaatin az dahi olsa zayıfladığını göstermektedir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Kürt sorunu var	24,8	13,1	39,7	10,6	87,1	21,5	34,7
Kürt sorunu yok	73,8	85,2	57,5	89,4	12,9	77,5	63,6
Cevaplamak istemiyorum	1,4	1,7	2,9	0,0	0,0	1,0	1,6

DEM Parti seçmenleri, Türkiye’de bir Kürt sorunu olduğu görüşünde diğer tüm parti tabanlarından ayrılmaktadır; bu grupta “sorun var” diyenlerin oranı yüzde 87 seviyesindedir. İktidar kanadında sorunun varlığı reddedilmektedir; MHP’li katılımcıların yüzde 85’i ve AK Partili katılımcıların yüzde 74’ü “Kürt sorunu yoktur” yanıtını vermiştir. CHP seçmeninde de “hayır” diyenler (%58) çoğunlukta olmakla birlikte, sorunun varlığını kabul edenlerin oranı (%40) iktidar partilerine kıyasla daha yüksektir.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Kürt sorunu var	27,4	69,3	23,2
Kürt sorunu yok	70,8	29,5	75,5
Cevaplamak istemiyorum	1,8	1,2	1,3

Etnik köken, Türkiye’de Kürt sorununun varlığına dair algıda belirleyici bir ayrışma eksenini oluşturmaktadır. Türk kökenli katılımcıların yüzde 71’i ve “Diğer” etnik gruplara mensup katılımcıların yüzde 76’sı ülkede bir Kürt sorunu bulunmadığını belirtmektedir. Buna karşılık Kürt/Zaza kökenli katılımcılarda tablo tersine dönmekte; bu grubun yaklaşık yüzde 69’u sorunun var olduğunu düşünmektedir.

PKK'NİN SİLAHSIZLANDIRILMASI SÜRECİ

PKK'nın Silahsızlandırılması Sürecine Destek

PKK'nın silah bırakma sürecine yönelik toplumsal destek (%59) önceki aya kıyasla artış göstererek güçlü seyrini sürdürmektedir. Süreci desteklemeyenlerin oranı (%34) gerilerken, "Fikrim yok" diyenler (%7) sınırlı düzeydedir.

	Nisan'25	Mayıs'25	Haz'25	Tem'25	Eylül'25	Ekim'25	Kasım'25
Destekliyorum	51,0	62,8	61,7	59,1	57,9	57,6	59,0
Desteklemiyorum	37,3	28,6	31,1	36,1	34,1	36,0	33,6
Fikrim yok	11,7	8,6	7,2	4,7	8,0	6,5	7,4

Katılımcıların yüzde 59'u "Bu sürece yönelik tutumunuz nedir?" sorusuna "Destekliyorum" yanıtını vermektedir. Süreci "Desteklemiyorum" diyenlerin oranı yüzde 34, "Fikrim yok" diyenlerin oranı ise yüzde 7 olarak ölçülmüştür. Trend verileri incelendiğinde, sürece yönelik destek ve karşıtlığın son üç ayda yüzde 1-2'lik küçük farklarla benzer bir seyir izlediği görülmektedir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Destekliyorum	81,7	70,1	40,4	22,8	87,0	37,2	61,9
Desteklemiyorum	10,5	27,3	53,7	77,2	10,5	61,4	30,3
Fikrim yok	7,8	2,6	5,9	0,0	2,5	1,4	7,8

Sürece yönelik tutum, parti tercihine göre belirgin bir ayrışma sergilemektedir. AK Partili katılımcıların yüzde 82'si ve MHP'li katılımcıların yüzde 70'i süreci desteklemektedir. Bu iki grupta süreci desteklemeyenlerin oranı sırasıyla yüzde 11 ve yüzde 27 olarak ölçülmüştür. DEM Partili katılımcılar yüzde 87 ile sürece en yüksek desteği veren gruptur. CHP'li katılımcıların yüzde 40'ı süreci desteklerken, yüzde 54'ü desteklememektedir. "Diğer" parti katılımcılarında da desteklemeyenlerin oranı (%61) destekleyenlerin (%37) üzerindedir. Genel fotoğrafta dikkat çekici nokta İYİ Parti dışında tüm siyasi gruplarda sürece destek oranının yaklaşık yüzde 40 ve üzerinde olmasıdır.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Destekliyorum	52,5	84,3	63,7
Desteklemiyorum	41,1	9,5	24,5
Fikrim yok	6,3	6,2	11,8

PKK'nın silahsızlandırılması sürecine yönelik tutum, etnik kimlikler arasında farklılıklar gösterse de genel eğilim destek yönündedir. Kürt/Zaza kökenli katılımcıların yüzde 84'ü sürece destek verirken, desteklemeyenlerin oranı yüzde 10 seviyesinde kalmaktadır. Türk kökenli katılımcılar arasında da süreci destekleyenler yüzde 53 ile çoğunluğu oluşturmaktadır; bu grupta desteklemeyenlerin oranı yüzde 41 olarak ölçülmüştür. "Diğer" etnik gruplarda ise destek oranı yüzde 64 seviyesindedir.

PKK'nın Silahsızlandırılması Sürecinin Gidişatı

Sürecin gidişatına yönelik değerlendirmede olumsuz kanaat (%48) daha baskındır.

	Eylül'25	Ekim'25	Kasım'25
Başarılı	38,0	39,5	37,6
Başarısız	41,9	51,2	47,9
Fikrim yok	20,1	9,4	14,5

Katılımcıların yüzde 48'i sürecin bugüne kadarki gidişatını "başarısız" olarak değerlendirmektedir. Süreci "başarılı" bulanların oranı yüzde 38 seviyesinde ölçülürken, "Fikrim yok" diyenlerin oranı yüzde 15'tir. Ekim ayı verileriyle kıyaslandığında, hem başarılı (%40'tan yüzde 38'e) hem de başarısız (%51'den yüzde 48'e) bulanların oranında düşüş görülürken, belirsizlik alanı genişlemiştir. "Fikrim yok" diyenlerin oranındaki yaklaşık 5 puanlık artış, süreçteki son gelişmelerin kamuoyunda henüz net bir kanaate dönüşmediğini göstermektedir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Başarılı	75,2	68,3	12,2	6,2	53,6	14,8	33,7
Başarısız	11,4	23,5	80,6	72,5	28,5	78,3	49,3
Fikrim yok	13,4	8,2	7,2	21,3	17,9	6,9	17,0

Sürecin gidişatına yönelik algı, parti aidiyeti ekseninde net bir kutuplaşma sergilemektedir. AK Partili katılımcıların yüzde 75'i ve MHP'li katılımcıların yüzde 68'i süreci "başarılı" olarak değerlendirmektedir. Buna karşılık

CHP tabanında olumsuz kanaat hakimdir; bu grupta başarısızlık algısı yüzde 81 seviyesine ulaşmaktadır. DEM Partili katılımcıların yarısından fazlası (%54) gidişatı başarılı bulurken, “Kararsızım/Oy vermeyeceğim” diyen grupta “başarısız” diyenlerin oranı (%49), “başarılı” diyenlerin (%34) önündedir.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Başarılı	32,9	57,8	42,6
Başarısız	53,5	27,3	40,2
Fikrim yok	13,5	14,9	17,2

Sürecin bugüne kadarki gidişatı, etnik kökene göre ayrışma göstermektedir. Türk kökenli katılımcıların yüzde 54’ü süreci “başarısız” bulurken, başarılı bulanların oranı yüzde 33 seviyesindedir. Kürt/Zaza kökenli katılımcılarda ise tablo tam tersine dönmektedir; bu grupta katılımcıların yüzde 58’i gidişatı “başarılı” olarak değerlendirmekte, yüzde 27’si ise başarısız bulmaktadır. “Diğer” etnik gruplarda ise başarılı (%43) ve başarısız (%40) görüşleri arasında dengeli bir dağılım gözlemlenmektedir.

PKK’nın Silah Bırakmasına Yönelik Kanaat

Katılımcıların çoğunluğu (%59) PKK’nın silah bırakmayacağı kanaatindedir. Silah bırakılacağına dair inanç (%29) zayıf seyrini sürdürürken, kararsızların oranında artış gözlemlenmektedir.

	Mart'25	Mayıs'25	Haz'25	Tem'25	Eylül'25	Ekim'25	Kasım'25
Bırakır	22,2	28,1	30,8	35,1	28,8	30,4	29,2
Bırakmaz	67,3	60,6	57,4	55,8	60,5	59,9	58,8
Fikrim yok	10,4	11,3	11,8	9,2	10,7	9,7	12,1

Katılımcıların yüzde 59’u PKK’nın “silah bırakmayacağı” görüşündedir. “Evet, silah bırakacak” diyenlerin oranı yüzde 29 olarak ölçülürken, “Fikrim yok” diyenlerin oranı yüzde 12’dir. Trend verileri incelendiğinde, silah bırakılacağına dair inancın Ekim ayındaki (% 30) seviyesinden sınırlı bir düşüşle yüzde 29’a gerilediği görülmektedir. “Bırakmayacak” diyenlerin oranı da önceki aya kıyasla yatay bir seyir izlerken, konuya dair kanaat belirtmeyenlerin oranında artış yaşanmıştır.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Bırakır	53,5	40,5	12,7	12,0	65,9	8,7	23,8
Bırakmaz	35,8	43,0	75,3	81,4	27,1	89,4	63,0
Fikrim yok	10,8	16,5	11,9	6,7	7,0	1,9	13,2

Silah bırakma açıklamasına yönelik inanca seçmen dağılımı üzerinden bakıldığında; AK Partili katılımcıların yüzde 54'ü ve DEM Partili katılımcıların yüzde 66'sı PKK'nın silah bırakacağına inanmaktadır. MHP tabanında ise görüşler bölünmüş durumdadır; katılımcıların yüzde 43'ü silah bırakılmayacağını düşünürken, yüzde 41'i bırakılacağı görüşündedir. Buna karşılık, CHP'li katılımcıların yüzde 75'i ve "Diğer" parti seçmenlerinin yüzde 89'u PKK'nın silah bırakmayacağını düşünmektedir. "Kararsızım/Oy vermeyeceğim" diyen grupta da "bırakmayacak" diyenlerin oranı yüzde 63 ile belirgin bir çoğunluk oluşturmaktadır.

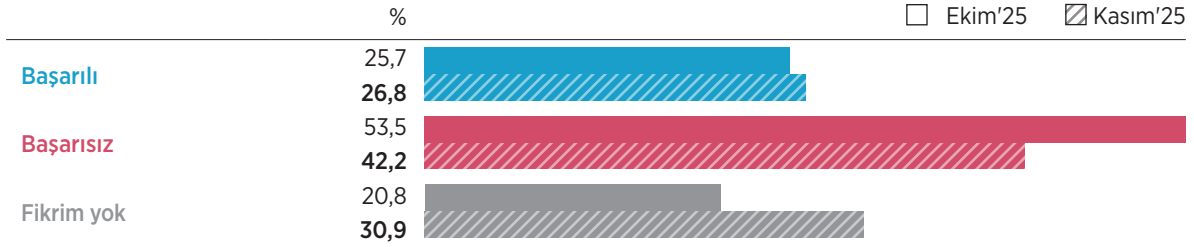
	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Bırakır	22,8	54,3	34,4
Bırakmaz	68,0	27,6	51,7
Fikrim yok	9,2	18,1	13,8

Türk kökenli katılımcıların yüzde 68'i PKK'nın silah bırakmayacağı kanaatindedir; bu grupta silah bırakılacağına inananların oranı yüzde 23 seviyesindedir. Kürt/Zaza kökenli katılımcılarda ise tablo tersine dönmektedir; katılımcıların yüzde 54'ü silah bırakılacağını düşünürken, yüzde 28'i bırakılmayacağı görüşündedir. "Diğer" etnik gruplarda ise olumsuz beklenti (% 52) baskın olmakla birlikte, inananların oranı yüzde 34 olarak ölçülmüştür.

Meclis Komisyonunun Başarısı*

Komisyonun çalışmalarını başarısız bulanların oranı gerilemekle birlikte olumsuz kanaat (%42) baskınlığını sürdürmektedir. Kararsızların oranındaki belirgin artış, komisyona yönelik kamuoyu algısının belirsizleştiğine işaret etmektedir.

* PanoramaTR Kasım araştırması TBMM'deki Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu'nun İmralı'ya heyet gönderme kararı öncesinde gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların yüzde 42'si komisyonu "başarısız" bulurken, "başarılı" bulanların oranı yüzde 27 seviyesindedir. "Fikrim yok" diyenlerin oranı ise yüzde 31 olarak ölçülmüştür. Ekim ayı verileriyle kıyaslandığında, "başarısız" bulanların oranı yüzde 54 seviyesinden 12 puanlık sert bir düşüşle yüzde 42'ye gerilemiştir. "Başarılı" bulanların oranı yatay bir seyir izlerken (% 26'dan yüzde 27'ye), "Fikrim yok" diyenlerin oranında 10 puanlık bir artış yaşanmıştır. Bu tablo, komisyona yönelik negatif algının çözüldüğünü ancak bu çözümlenin pozitif değil, kararsızlık alanına kaydığını göstermektedir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Başarılı	55,0	47,6	14,2	12,3	32,7	10,0	20,1
Başarısız	15,8	33,6	63,3	87,7	38,8	74,0	38,0
Fikrim yok	29,2	18,8	22,5	0,0	28,4	16,1	41,9

AK Partili katılımcıların yüzde 55'i ve MHP'li katılımcıların yüzde 48'i komisyon çalışmalarını "başarılı" bulmaktadır. Muhalefet kanadında ise tablo tersine dönmektedir; CHP'li katılımcıların yüzde 63'ü komisyonu "başarısız" bulurken, DEM Parti seçmeninde başarısızlık görüşü (%39) az bir farkla başarı algısının (%33) önünde seyretmektedir.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Başarılı	23,9	41,1	25,9
Başarısız	46,5	28,3	46,6
Fikrim yok	29,6	30,6	27,5

Türk kökenli katılımcıların yüzde 47'si komisyonu "başarısız" bulurken, başarılı bulanların oranı yüzde 24 seviyesindedir. Kürt/Zaza kökenli katılımcılarda ise tablo olumlu yöne evrilmektedir; bu grupta "başarılı" diyenlerin oranı yüzde 41 iken, "başarısız" diyenler yüzde 28'de kalmaktadır. Her iki grupta da "Fikrim yok" diyenlerin oranının yüzde 30 bandında seyretmesi, komisyonun faaliyetlerine dair belirsizliğin etnik kimlikten bağımsız olarak yüksek olduğunu göstermektedir.

GÜNCEL GELİŞMELER

Meclis Komisyon Heyetinin Öcalan ile Görüşmesi

Meclis komisyonundan bir heyetin İmralı'ya giderek Öcalan ile görüşmesi fikrine yönelik kamuoyu desteği zayıftır. Görüşmeye karşı çıkanların oranı (%57), destekleyenlerden (%29) belirgin şekilde üzerindedir.

Katılımcıların çoğunluğu, Meclis komisyonundan bir heyetin İmralı'ya giderek Öcalan ile görüşmesine olumsuz yaklaşmaktadır. Heyetin görüşmeye gidebileceğini belirtenlerin oranı yüzde 29 seviyesinde kalırken, "gitmemelidir" diyenlerin oranı yüzde 57 olarak ölçülmüştür. "Fikrim yok" diyenlerin oranı yüzde 14'tür. Bu dağılım, çözüm süreci tartışmalarına rağmen Öcalan ile doğrudan siyasi temasın kamuoyu nezdinde henüz güçlü bir destek zemini bulamadığını göstermektedir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Gidebilir	43,8	45,3	18,9	8,4	80,2	13,2	23,3
Gitmemelidir	39,5	43,8	72,9	91,6	14,3	77,2	63,0
Fikrim yok	16,7	10,8	8,2	0,0	5,4	9,6	13,7

Heyetin İmralı ziyaretine yönelik tutum, parti tabanlarında farklılaşan bir görünüm arz etmektedir. DEM Parti seçmeninin yüzde 80'i görüşmeyi desteklerken, CHP'li katılımcıların yüzde 73'ü heyetin gitmemesi gerektiği görüşündedir. İktidar kanadında ise tablo daha dengeli bir seyir izlemektedir; AK Partili katılımcıların yüzde 44'ü ve MHP'li katılımcıların yüzde 45'i heyetin gidebileceğini belirtirken, gitmemesi gerektiğini düşünenlerin oranı bu gruplarda sırasıyla yüzde 40 ve yüzde 44 seviyesindedir. Bu veriler, iktidar tabanının sürece yönelik temkinli bir kredi açtığını, CHP ve İYİ Parti seçmenlerinin ise mesafeli duruşunu koruduğunu göstermektedir.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Gidebilir	21,2	63,3	25,7
Gitmemelidir	67,3	23,5	63,5
Fikrim yok	11,6	13,1	10,8

Türk kökenli katılımcıların yüzde 67'si heyetin gitmemesi gerektiğini savunurken, gidebileceğini belirtenlerin oranı yüzde 21 seviyesinde kalmaktadır. Kürt/Zaza kökenli katılımcılarda ise tablo tersine dönmektedir; bu grupta görüşmeyi destekleyenlerin oranı yüzde 63 iken, karşı çıkanlar yüzde 24 olarak ölçülmüştür. "Diğer" etnik gruplarda da Türk seçmenine benzer şekilde olumsuz görüş (%64) baskındır.

Selahattin Demirtaş'ın Tahliyesi

Demirtaş'ın tahliyesine yönelik kamuoyu desteği ile karşıtlığı birbirine yakın seyretmektedir. Devlet Bahçeli'nin açıklamasını da dikkate alarak tahliye edilmemesi gerektiğini düşünenler (%44) ve tahliye edilmesi gerektiğini ifade edenler (%39) yakın değerlerdedir.

	%
Tahliye edilmelidir	39,2
Tahliye edilmemelidir	43,6
Fikrim yok	17,3

Devlet Bahçeli'nin açıklaması ekseninde Demirtaş'ın tahliyesine ilişkin kanaatler incelendiğinde, toplumun iki ana görüş arasında bölündüğü görülmektedir. Katılımcıların yüzde 44'ü tahliyenin gerçekleşmemesi gerektiğini savunurken, yüzde 39'u tahliye kararını desteklemektedir. "Fikrim yok" diyenlerin oranının yüzde 17 seviyesinde olması iktidarın ve siyasi partilerin tutumlarına göre Demirtaş'ın tahliyesine yönelik algıların da değişebileceğini göstermektedir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Tahliye edilmelidir	26,7	39,7	53,1	51,3	98,5	22,4	32,5
Tahliye edilmemelidir	52,4	54,2	34,4	45,6	1,5	65,9	48,4
Fikrim yok	20,9	6,1	12,5	3,1	0,0	11,7	19,1

Tahliye konusundaki görüşler, parti aidiyetleri ekseninde göreceli bir kutuplaşma sergilemektedir. DEM Partili katılımcıların tamamına yakını (%99) ve CHP'li katılımcıların yüzde 53'ü tahliyenin gerçekleşmesi gerektiğini savunmaktadır. İktidar tabanında ise koalisyon ortağı Devlet Bahçeli'nin açıklamasına rağmen aksi yönde bir eğilim söz konusudur; AK Partili katılımcıların yüzde 52'si ve MHP'li katılımcıların yüzde 54'ü tahliyeye karşı çıkmaktadır. Bununla birlikte MHP seçmeninde tahliyeyi destekleyenlerin oranı (%40), AK Parti seçmenine (%27) kıyasla daha yüksektir.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Tahliye edilmelidir	31,4	74,4	35,4
Tahliye edilmemelidir	51,2	15,5	43,9
Fikrim yok	17,4	10,1	20,7

Türk kökenli katılımcıların yüzde 51'i Demirtaş'ın tahliye edilmemesi gerektiğini savunurken, tahliye edilmesini isteyenlerin oranı yüzde 31 seviyesindedir. Kürt/Zaza kökenli katılımcılarda ise tablo tam tersi bir seyir izlemektedir; bu grupta tahliyeyi destekleyenlerin oranı yüzde 74 ile büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. "Diğer" etnik gruplarda tahliye edilmemeli görüşü (%44) önde olmakla birlikte, kararsızlık oranı (%21) bu grupta en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

SÜRECİN SİYASİ YANSIMALARI

PKK'nın Silah Bırakmasının Muhtemel Siyasi Yansımaları

PKK'nın silah bırakmasının olası etkilerine yönelik kamuoyu algısı bölünmüş durumdadır; demokratikleşmeye katkı sağlayacağı görüşü (%45) en yüksek orana sahipken, yüzde 46'lık kesim PKK'nın silah bırakmasının Erdoğan'ın seçilmesine katkı sağlayacağını düşünmektedir. Süreç sonunda DEM Parti'nin Türkiye partisi olacağına dair kanaat (%29) zayıftır.

	Katılıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok
Türkiye'yi daha fazla demokratikleştirecektir	44,7	8,2	38,1	9,0
Erdoğan'ın tekrar seçilmesine katkı sağlar	45,9	7,1	37,1	9,9
DEM Parti'yi Türkiye partisi haline getirir	29,2	7,5	49,7	13,6

Katılımcıların yüzde 45'i PKK'nın silah bırakmasının Türkiye'yi daha fazla demokratikleştireceği görüşüne katılırken, yüzde 38'i bu görüşe katılmamaktadır. Benzer bir oranla, katılımcıların yüzde 46'sı bu gelişmenin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın tekrar seçilmesine katkı sağlayacağını düşünmektedir; bu görüşe katılmayanların oranı yüzde 37'dir. DEM Parti'nin "Türkiye partisi" haline geleceğine dair beklenti ise düşüktür; katılımcıların yarısı (%50) bu ifadeye katılmazken, katılanların oranı yüzde 29'da kalmıştır.

"PKK'nın silah bırakması, Türkiye'yi daha fazla demokratikleştirecektir."

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Katılıyorum	66,9	43,9	32,9	28,3	69,7	25,4	39,6
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	5,1	15,7	7,9	15,2	5,9	4,4	12,0
Katılmıyorum	18,1	31,8	53,5	56,5	14,7	62,6	39,7
Fikrim yok	9,9	8,6	5,7	0,0	9,7	7,6	8,7

Silah bırakma eyleminin demokratikleşme yaratacağı algısı, parti aidiyetlerine göre bir ayrışma göstermektedir. DEM Parti (%70) ve AK Parti (%67) seçmenleri bu önermeye en yüksek oranda katılan grupları oluşturmaktadır. MHP seçmeninde de "katılıyorum" diyenlerin oranı (%44), "katılmıyorum" diyenlerin (%32) önünde seyretmektedir. Buna karşılık CHP tabanında şüphecilik hakimdir; katılımcıların yüzde 54'ü bu gelişmenin demokratikleşme sağlayacağı görüşüne katılmamaktadır.

“PKK'nın silah bırakması, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın tekrar seçilmesine katkı sağlar.”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Katılıyorum	57,3	39,7	36,6	59,1	60,8	48,7	43,5
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	4,5	4,2	8,1	0,0	2,0	3,9	10,2
Katılmıyorum	25,0	45,1	51,8	31,2	36,5	39,0	35,5
Fikrim yok	13,2	11,0	3,5	9,7	0,7	8,4	10,8

PKK'nın silah bırakmasının seçim sonuçlarına etkisine dair algı, parti tabanlarında parçalı bir dağılım sergilemektedir. DEM Partili katılımcıların yüzde 61'i ve AK Partili katılımcıların yüzde 57'si, bu gelişmenin Erdoğan'ın tekrar seçilmesine katkı sağlayacağı görüşüne katılmaktadır. MHP seçmeninde ise tablo farklılaşmaktadır; bu grupta “katılmıyorum” diyenlerin oranı yüzde 45 ile “katılıyorum” diyenlerin (%40) üzerindedir. CHP'li katılımcıların yarısından fazlası (%52) bu önermeye katılmadığını belirtirken, “Kararsızım/Oy vermeyeceğim” diyen grupta katkı sağlayacağını düşünenler (%44), düşünmeyenlerin (%36) önünde yer almaktadır.

	Recep Tayyip Erdoğan	Kemal Kılıçdaroğlu
Katılıyorum	50,2	43,7
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	7,3	6,0
Katılmıyorum	32,8	44,0
Fikrim yok	9,7	6,4

2023 cumhurbaşkanlığı seçim tercihlerine göre, Erdoğan seçmeninin yarısı (%50), PKK'nın silah bırakmasının Cumhurbaşkanı'nın yeniden seçilmesine katkı sunacağı görüşündedir. Bu grupta aksi kanaatte olanların oranı yüzde 33 seviyesindedir. Kemal Kılıçdaroğlu seçmeninde ise tablo tam bir denge halindedir; katılımcıların yüzde 44'ü bu görüşe katılırken, diğer yüzde 44'ü katılmamaktadır. Bu veri, muhalefet tabanının sürecin siyasi sonuçlarını değerlendirmede ikiye bölündüğünü ortaya koymaktadır. Her halükârda PKK'nın silah bırakmasının Erdoğan'ın tekrar seçilmesine katkı sağlayıp sağlamayacağı konusunda güçlü ve net bir kanaat bulunmamaktadır.

“PKK'nın silah bırakması, DEM Parti'yi Türkiye partisi haline getirir.”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Katılıyorum	35,5	30,2	23,5	14,1	69,9	20,1	27,4
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	7,7	4,2	5,9	1,5	2,0	6,8	9,4
Katılmıyorum	37,7	53,3	64,5	84,4	22,4	62,3	48,5
Fikrim yok	19,0	12,4	6,1	0,0	5,7	10,7	14,7

DEM Parti seçmenlerinin yüzde 70'i silah bırakmanın partilerini “Türkiye partisi” haline getireceği görüşüne katılmaktadır. Ancak bu iyimserlik diğer parti tabanlarında paylaşılmamaktadır; CHP'li katılımcıların yüzde 65'i ve MHP'li katılımcıların yüzde 53'ü bu önermeye katılmadığını belirtmiştir. AK Parti seçmeninde ise görüşler “katılıyorum” (%36) ve “katılmıyorum” (%38) seçenekleri arasında dengeli bir dağılım göstermektedir. “Kararsızım/Oy vermeyeceğim” diyen grupta da olumsuz kanaat (%49) baskın karakterini korumaktadır.

	(Katılıyorum)	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Türkiye'yi daha fazla demokratikleştirecektir		39,6	65,6	52,5
Erdoğan'ın tekrar seçilmesine katkı sağlar		44,6	54,6	52,6
DEM Parti'yi Türkiye partisi haline getirir		24,9	50,7	34,8

Kürt/Zaza kökenli katılımcıların yüzde 66'sı bu görüşe katılmaktadır. Türk katılımcılarda ise beklenti daha sınırlıdır ve katılanların oranı yüzde 40'ın altına inmektedir. “Diğer” etnik grupta bu beklentiye katılanların oranı yüzde 53 düzeyindedir.

Silah bırakma ile Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yeniden seçilmesi arasındaki olası ilişkiye dair algı da benzer biçimde etnik ekseninde ayrılmaktadır. Kürt/Zaza kökenli katılımcıların yüzde 55'i bu gelişmenin Erdoğan'ın yeniden seçilmesine katkı sağlayacağını belirtirken, Türk katılımcılarda bu oran yüzde 29 ile sınırlı kalmaktadır. “Diğer” grubunda ise katılanların oranı yüzde 53 olarak ölçülmüştür.

PKK'nın silah bırakmasının DEM Parti'nin Türkiye partisi haline gelmesine katkı sağlayacağına yönelik algı da etnik kimliklere göre çeşitlenmektedir. Kürt/Zaza kökenli katılımcıların yüzde 51'i bu görüşe katılırken, Türk kökenli katılımcılarda oran yüzde 25 düzeyine inmektedir. “Diğer” etnik kökenli grupta ise her üç katılımcıdan biri (%35) bu görüşe katıldığını ifade etmektedir.

MUHEMEL ADIMLAR

PKK'nın Silahsızlandırılması Sürecine Yönelik Muhtemel Adımlar

PKK'nın silahsızlandırılmasına dönük atılabilecek muhtemel adımlar arasında desteğin itirazdan yüksek olduğu tek başlık kayyım uygulamasına son verilmesidir. Selahattin Demirtaş ve tutuklu Kürt siyasetçilerin serbest bırakılmasına karşı çıkanlar (%46) destekleyenlerden (%36) daha fazladır. PKK'ya üyelikten tutuklu olanlara ya da silah bırakan PKK'lılara af çıkarılması ya da Abdullah Öcalan'ın cezaevi şartlarının iyileştirilmesi başlıklarında katılımcıların desteği yüzde 15'e kadar gerilemektedir.

	Destekliyorum		Ne destekliyorum ne desteklemiyorum		Desteklemiyorum		Fikrim yok	
	Tem'25	Kas'25	Tem'25	Kas'25	Tem'25	Kas'25	Tem'25	Kas'25
Kayyım uygulamasına son verilebilir	47,5	48,4	5,2	6,7	38,7	33,1	8,6	11,8
Demirtaş ve tutuklu Kürt siyasetçiler serbest bırakılabilir	37,7	36,1	5,7	9,4	51,0	46,2	5,6	8,3
PKK'ya üyelikten tutuklu bulunan kişilere af çıkarılabilir	14,9	15,9	6,2	8,3	73,0	67,7	5,9	8,0
Silah bırakan PKK mensuplarına af çıkarılabilir	16,4	15,5	6,0	8,6	70,9	68,3	6,7	7,5
Abdullah Öcalan'ın cezaevi şartları iyileştirilebilir	15,0	12,8	2,9	5,5	75,5	71,3	6,6	10,5

Kayyım uygulamasına son verilmesini destekleyenlerin oranı yüzde 48 iken, desteklemeyenlerin oranı yüzde 33'tür. Selahattin Demirtaş ve tutuklu siyasetçilerin serbest bırakılması konusunda destekleyenler (%36) ile desteklemeyenler (%46) arasındaki fark daha sınırlıdır. Buna karşılık, PKK üyelikten tutuklu kişilere af (%68 desteklemiyorum), silah bırakanlara af (%68 desteklemiyorum) ve Öcalan'ın cezaevi şartlarının iyileştirilmesi (%71 desteklemiyorum) önerileri toplumsal tabanda en yüksek dirençle karşılaşılan başlıklardır. Temmuz 2025 verileriyle kıyaslandığında, kayyım uygulamasının kaldırılmasına destek korunurken, Öcalan'ın şartlarının iyileştirilmesi ve Demirtaş'ın tahliyesine yönelik destekte sınırlı bir gerileme kaydedilmiştir.

“Kayyım uygulamasına son verilebilir”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Destekliyorum	28,1	22,5	72,1	84,3	86,3	48,5	37,4
Ne destekliyorum ne desteklemiyorum	5,6	5,9	2,9	1,5	0,7	6,5	11,8
Desteklemiyorum	51,9	64,9	21,9	14,2	11,6	31,4	34,1
Fikrim yok	14,4	6,7	3,1	0,0	1,5	13,6	16,7

Kayyım uygulamasına son verilmesi önerisi, parti aidiyetlerine göre incelendiğinde; DEM Parti seçmenlerinin yüzde 86'sı ve CHP seçmenlerinin yüzde 72'si bu uygulamaya son verilmesini desteklemektedir. İktidar kanadında ise tablo tersine dönmektedir; MHP'li katılımcıların yüzde 65'i ve AK Partili katılımcıların yüzde 52'si öneriyi desteklememektedir. Bununla birlikte AK Parti seçmeninde destek verenlerin oranı yüzde 28 ile MHP'ye kıyasla (%23) sınırlı da olsa yüksektir.

“Demirtaş ve tutuklu Kürt siyasetçiler serbest bırakılabilir”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Destekliyorum	19,6	28,4	51,2	36,5	94,2	25,6	29,9
Ne destekliyorum ne desteklemiyorum	11,8	7,6	9,2	9,3	1,5	9,2	11,0
Desteklemiyorum	56,6	59,4	36,5	54,2	4,2	55,0	50,9
Fikrim yok	11,9	4,6	3,1	0,0	0,0	10,2	8,3

Selahattin Demirtaş ve tutuklu Kürt siyasetçilerin serbest bırakılması önerisi, parti aidiyetleri ekseninde net bir bloklaşma yaratmakla birlikte PKK ve Öcalan'a dair sorulara göre daha parçalı bir fotoğraf ortaya çıkmaktadır. DEM Parti seçmeninin neredeyse tamamı (%94) ve CHP seçmeninin yarısından fazlası (%51) bu öneriyi desteklemektedir. İktidar blokunda ise aksi yönde bir irade mevcuttur; MHP'li katılımcıların yüzde 59'u ve AK Partili katılımcıların yüzde 57'si affa karşı çıkmaktadır. Buna karşın MHP tabanında destek oranının yüzde 28 ile AK Parti'ye (%20) kıyasla daha yüksek olması dikkat çekicidir.

“PKK’ya üyelikten tutuklu bulunan kişilere af çıkarılabilir”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Destekliyorum	11,5	10,9	16,3	6,9	71,7	6,7	14,0
Ne destekliyorum ne desteklemiyorum	10,2	10,0	7,6	1,1	2,1	5,9	9,3
Desteklemiyorum	69,9	72,5	71,6	85,9	20,3	77,6	69,0
Fikrim yok	8,4	6,6	4,5	6,1	5,9	9,8	7,7

PKK üyeliğinden tutuklu bulunanlara af çıkarılması fikri, DEM Parti hariç parti tabanlarında geniş bir mutabakatla reddedilmektedir. “Diğer” parti seçmenlerinin yüzde 78’i, MHP’li katılımcıların yüzde 73’ü ve CHP’li katılımcıların yüzde 72’si bu öneriye karşı çıkmaktadır. AK Parti seçmeninde de desteklemeyenlerin oranı yüzde 70 ile büyük çoğunluktadır. Öneriye destek yalnızca DEM Parti tabanında (%72) karşılık bulurken, bu grupta karşı çıkanlar yüzde 20 seviyesindedir.

“Silah bırakan PKK mensuplarına af çıkarılabilir”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Destekliyorum	14,3	12,2	10,9	6,9	71,5	4,8	15,2
Ne destekliyorum ne desteklemiyorum	13,7	10,7	7,4	0,0	5,9	3,7	7,4
Desteklemiyorum	64,4	70,5	78,5	87,0	20,0	80,5	69,3
Fikrim yok	7,6	6,6	3,1	6,1	2,7	11,0	8,1

Silah bırakanlara af önerisi, parti tabanlarının büyük çoğunluğunda kabul görmemektedir. “Diğer” parti seçmenlerinin yüzde 81’i, CHP’li katılımcıların yüzde 79’u ve MHP’li katılımcıların yüzde 71’i bu öneriye karşı çıkmaktadır. AK Parti seçmeninde de desteklemeyenlerin oranı yüzde 64 ile baskındır. Öneriye destek yalnızca DEM Parti tabanında (%72) karşılık bulurken, bu grupta karşı çıkanlar yüzde 20 seviyesindedir.

“Abdullah Öcalan’ın cezaevi şartları iyileştirilebilir”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Destekliyorum	12,8	7,5	9,8	13,0	58,2	5,3	11,2
Ne destekliyorum ne desteklemiyorum	5,5	1,2	6,7	0,0	7,9	4,6	4,7
Desteklemiyorum	69,3	87,9	80,0	69,8	13,9	80,9	74,1
Fikrim yok	12,4	3,5	3,4	17,2	20,1	9,2	10,0

Abdullah Öcalan’ın cezaevi şartlarının iyileştirilmesi fikri, parti aidiyetleri arasında en sert ayrışmanın yaşandığı başlıklardan biridir. MHP’li katılımcıların yüzde 88’i, “Diğer” parti seçmenlerinin yüzde 81’i ve CHP’li katılımcıların yüzde 80’i bu öneriye karşı çıkmaktadır. AK Parti tabanında da desteklemeyenlerin oranı yüzde 69 ile belirgin bir çoğunluktadır. Öneriye destek yalnızca DEM Parti seçmeninde (%58) karşılık bulurken, bu grupta kararsız kalanların oranı yüzde 20 olarak ölçülmüştür.

	(Destekliyorum)	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Kayım uygulamasına son verilebilir		46,4	62,0	46,2
Demirtaş ve tutuklu Kürt siyasetçiler serbest bırakılabilir		29,7	68,0	31,5
PKK’ya üyelikten tutuklu bulunan kişilere af çıkarılabilir		9,4	46,1	12,3
Silah bırakan PKK mensuplarına af çıkarılabilir		8,1	47,9	11,1
Abdullah Öcalan’ın cezaevi şartları iyileştirilebilir		6,4	42,1	9,9

Önerilere verilen destek düzeyleri incelendiğinde, en belirgin ayrışmanın Öcalan’ın cezaevi koşullarına ilişkin başlıkta ortaya çıktığı görülmektedir. Türk kökenli katılımcıların yalnızca yüzde 6’sı bu öneriye katılırken, “Diğer” etnik grupta destek oranı yüzde 10 seviyesinde kalmaktadır. Buna karşılık Kürt/Zaza kökenli katılımcıların yüzde 42’si öneriye katıldığını belirtmekte, bu da söz konusu başlığın etnik kimlikler arasında en güçlü farklılaşmayı ürettiğini göstermektedir.

Kayım uygulamasının sona erdirilmesine yönelik tutumda ise üç grup arasındaki fark daha azdır. Türk kökenli katılımcıların yüzde 46’sı uygulamanın kaldırılmasını desteklerken, bu oran Kürt/Zaza kökenli katılımcılarda yüzde 62’ye yükselmektedir. “Diğer” etnik grupta tablo Türk seçmenlere paralel seyretmekte ve destek yüzde 46 düzeyinde ölçülmektedir.

Silah bırakan PKK mensuplarının affedilmesine ilişkin değerlendirmede de etnik kimlik eksenli belirgin bir ayrışma söz konusudur. Türk kökenli katılımcılarda destek yüzde 8 seviyesinde kalırken, “Diğer” grupta destek oranı yüzde 11’e yükselmektedir. Buna karşılık Kürt/Zaza kökenli katılımcıların yaklaşık yarısı (%48) bu öneriyi desteklemektedir. Benzer bir tablo PKK’ya üyelikten tutuklu bulunan kişilere af önerisinde de

gözlenmektedir; Türk ve “Diğer” etnik gruplarda destek oranı sırasıyla yüzde 9 ve yüzde 12 düzeyindeyken, Kürt/Zaza kökenli katılımcılarda destek yüzde 46 seviyesindedir.

Tutuklu siyasetçilerin serbest bırakılmasına ilişkin değerlendirmede ise ayrışmanın daha da belirginleştiği görülmektedir. Türk kökenli katılımcıların yüzde 30'u öneriye destek verirken, “Diğer” grupta bu oran yüzde 31 düzeyindedir. Kürt/Zaza kökenli katılımcılar arasında ise destek oranı yüzde 68'e çıkmakta ve bu başlık, söz konusu grubun en güçlü şekilde olumlu pozisyon aldığı alan olarak öne çıkmaktadır.

Kürt Meselesinin Çözümüne Yönelik Muhtemel Adımlar

Kürt meselesinin çözümüne dair kamuoyunda tartışılan başlıklar katılımcılara yönetildiğinde konu başlığına göre değişen oranlarda parçalı bir fotoğraf çıkmaktadır. Yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması destek alırken Kürtlere anadilde eğitim gibi bazı kültürel hakların verilmesinde görüşler katılıyorum (%42) ve katılmıyorum (%49) arasında yakın bir dağılım göstermektedir. Anayasa'da Kürtleri dışlamayan bir vatandaşlık tanımı yapılması fikrine katılmayanlar (%49) çoğunluktadır.

	Katılıyorum		Ne katılıyorum ne katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok	
	Tem'25	Kas'25	Tem'25	Kas'25	Tem'25	Kas'25	Tem'25	Kas'25
Yerel yönetimlerin yetkileri arttırılmalıdır	46,8	47,9	5,8	6,4	39,5	34,8	7,9	10,9
Kürtlere, anadilde eğitim gibi bazı kültürel haklar verilmelidir	46,6	41,8	5,7	4,3	43,9	48,5	3,7	5,4
Anayasa'da Kürtleri dışlamayan bir vatandaşlık tanımı yapılmalıdır	47,6	38,4	4,8	5,6	43,7	48,9	3,9	7,0

Katılımcıların yüzde 48'i yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması gerektiği görüşüne katılırken, yüzde 35'i buna karşı çıkmaktadır. Kürtlere anadilde eğitim gibi kültürel hakların verilmesi önerisine destek yüzde 42, anayasada kapsayıcı vatandaşlık tanımı yapılmasına destek ise yüzde 38 seviyesinde ölçülmüştür; her iki başlıkta da katılmayanların oranı yüzde 49 ile çoğunluktadır. Temmuz 2025 verileriyle kıyaslandığında, yerel yönetimler başlığında destek korunurken, anadilde eğitim (%47'den %42'ye) ve vatandaşlık tanımı (%48'den %38'e) konularında toplumsal desteğin zayıfladığı görülmektedir.

“Yerel yönetimlerin yetkileri arttırılmalıdır”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Katılıyorum	42,6	26,4	58,8	81,6	65,4	28,1	46,7
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	7,5	2,0	7,2	1,1	4,2	2,0	8,0
Katılmıyorum	37,7	69,9	27,4	17,3	25,3	55,6	33,5
Fikrim yok	12,2	1,8	6,5	0,0	5,2	14,2	11,8

Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi önerisine en yüksek destek DEM Parti (%65) ve CHP (%59) seçmenlerinden gelmektedir. Buna karşılık MHP tabanında bu öneriye direnç yüksektir; katılımcıların yüzde 70’i yetki artışı önerisine katılmadığını belirtmiştir. AK Parti seçmeninde tablo daha parçalı bir görünüm arz etmektedir; “katılıyorum” diyenler yüzde 43, “katılmıyorum” diyenler yüzde 38 seviyesindedir.

“Kürtlere, anadilde eğitim gibi bazı kültürel haklar verilmelidir”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Katılıyorum	46,6	45,1	38,6	32,7	90,5	24,4	38,8
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	5,4	0,9	3,9	1,1	0,0	3,3	6,0
Katılmıyorum	41,1	52,1	55,3	66,2	6,0	65,0	50,6
Fikrim yok	6,9	1,8	2,2	0,0	3,5	7,4	4,6

Kürtlere anadilde eğitim gibi kültürel hakların verilmesi önerisi, parti tabanlarında farklı karşılıklar bulmaktadır. DEM Parti seçmenlerinin yüzde 91’i bu öneriyi desteklerken, AK Parti seçmeninde tablo daha dengeli bir seyir izlemektedir; bu grupta “katılıyorum” diyenler yüzde 47, “katılmıyorum” diyenler yüzde 41 oranındadır. MHP seçmeninde katılmayanların oranı (%52) katılanların (%45) önündedir. CHP tabanında ise karşıtlık daha belirgindir; katılımcıların yüzde 55’i bu hakların verilmesine katılmadığını belirtmektedir. Buna karşın anadil gibi hassas bir başlıkta CHP’lilerin yüzde 39’u bu ve benzeri kültürel hakların verilmesi gerektiğini düşünmektedir.

“Anayasa’da Kürtleri dışlamayan bir vatandaşlık tanımı yapılmalıdır”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız/Oy vermeyecek
Katılıyorum	43,4	14,7	36,4	25,9	78,7	20,9	38,3
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	5,0	6,7	7,8	1,1	2,5	2,9	6,5
Katılmıyorum	42,6	76,7	53,5	73,0	10,2	67,9	47,2
Fikrim yok	9,0	1,8	2,3	0,0	8,7	8,3	7,9

DEM Parti seçmenlerinin yüzde 79’u bu öneriye destek verirken, MHP seçmenlerinin yüzde 77’si karşı çıkmaktadır. CHP tabanında da “katılmıyorum” diyenlerin oranı yüzde 54 ile çoğunluğu oluşturmaktadır. AK Parti seçmeninde ise tablo tam bir bölünmüşlük arz etmektedir; bu grupta öneriye katılanlar (%43) ile katılmayanlar (%43) eşit orandadır.

	(Katılıyorum)	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Yerel yönetimlerin yetkileri arttırılmalıdır		45,5	64,8	43,6
Kürtlere, anadilde eğitim gibi bazı kültürel haklar verilmelidir		34,5	76,7	31,2
Anayasa’da Kürtleri dışlamayan bir vatandaşlık tanımı yapılmalıdır		31,4	65,8	33,4

Türk kökenli katılımcıların yüzde 31’i öneriye katıldığını belirtirken, Kürt/Zaza kökenli katılımcılarda destek oranı yüzde 66’ya yükselmektedir. “Diğer” etnik grupta ise destek yüzde 33 düzeyinde seyretmekte, bu da vatandaşlık tartışmalarının gruplar arasında farklı karşılıklar bulduğunu göstermektedir.

Kültürel haklara ilişkin madde değerlendirildiğinde ayrışmanın daha keskin bir düzeye ulaştığı görülmektedir. Kürt/Zaza kökenli katılımcıların yüzde 77’si ana dilde eğitim gibi kültürel hakların verilmesini desteklerken, Türk kökenli katılımcılarda bu oran yüzde 35 seviyesinde kalmaktadır. “Diğer” etnik grupta destek oranı yüzde 31 düzeyinde ölçülmüştür. Bu tablo, kültürel haklara dair talebin en güçlü biçimde Kürt/Zaza seçmenlerde karşılık bulduğunu göstermiştir.

Yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılmasına yönelik tutumlarda ise tablo daha dengeli bir dağılıma işaret etmektedir. Türk kökenli katılımcıların yüzde 45’i öneriyi desteklerken, oran Kürt/Zaza kökenli katılımcılarda yüzde 65’e çıkmaktadır. “Diğer” grupta da yüzde 43 oranında destek bulunmaktadır. Bu veriler, yerel yönetimlere ilişkin düzenlemelerin üç etnik grupta da belirli bir destek düzeyi bulunduğunu, ancak yoğunluk farklarının korunduğunu ortaya koymaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME

Ülkenin iç ve dış siyasetine, hukukuna ve ekonomisine direkt tesir etmesi hasebiyle Türkiye'nin en hayati sorunlarından biri olmasına rağmen, **Kürt meselesine** dair toplumda ciddi bir fikir ayrılığı hüküm sürmeye devam ediyor. Bilhassa siyasi ve etnik aidiyetler, bu sorunun varlığı ve kök nedenleri hakkındaki görüşleri birbirinden uzaklaştırıyor.

Misal Türk kökenli katılımcıların yüzde 71'i bir Kürt sorununun olmadığını, yüzde 63'ü devlet nezdinde Türkler ve Kürtlerin her zaman eşit olduğunu, yüzde 85'i de kimliğinden ötürü bir etnik ayrımcılığa uğramadığını belirtiyor. Ancak Kürt kökenli katılımcılara gelince bu oranlar, radikal bir değişim gösteriyor. Zira Kürt kökenli katılımcıların yüzde 70'i bir Kürt sorununun olduğunu, yüzde 29'u devlet nezdinde Türkler ve Kürtlerin hiçbir zaman eşit olmadığını, yüzde 42'si de kimliğinden ötürü etnik ayrımcılığa uğradığını ifade ediyor.

Siyasi aidiyetler esas alındığında da bu konularda bir uçurum göze çarpıyor. Örneğin; Türkiye'de bir Kürt meselesi olduğunu düşünenlerin oranı AK Partililerde yüzde 25, MHP'lilerde yüzde 13 iken, DEM Partililerde yüzde 87. Devletin Türklere ve Kürtlere eşit davrandığını söyleyenlerin oranı AK Partililerde yüzde 68, MHP'lilerde yüzde 84 iken, DEM Partililerde yüzde 18. Kimliğinden ötürü ayrımcılığa uğrayanların oranı; AK Partililerde yüzde 13, MHP'lilerde yüzde 22 iken DEM Partililerde yüzde 46.

Ezcümle, Türklerin ve iktidar blokunu destekleyenlerin kahir ekseriyetine göre memlekette bir Kürt meselesi yok, devlet herkese eşit davranıyor ve kimse de ayrımcılığa maruz kalmıyor. Lakin Kürtlerin çoğunluğu onlarla hemfikir değil.

PKK'nin silah bırakması hedefiyle yürütülen süreci toplumun üçte ikisi destekliyor. Zaman geçtikçe ve somut işler yapıldıkça sürece destek artıyor; fakat bu artış çok yavaş ve sınırlı bir düzeyde seyrediyor. Kürtlerin yüzde 84'ü, Türklerin ise yüzde 53'ü sürecin yanında duruyor; dolayısıyla Kürtlerin Türklere nazaran süreci sahiplenme iradesi daha güçlü.

Mamafih sürece arka çıkıp çıkmamakta siyasi aidiyetin etnik kimlikten daha belirleyici olduğunu söylemek mümkün. Nitekim süreci destekleyenlerin nispeti AK Partililerde yüzde 82, MHP'lilerde yüzde 70 ve DEM Partililerde yüzde 87 iken, bu rakam CHP'lilerde yüzde 40'a, İYİ Partililerde yüzde 22'ye düşüyor.

Toplumun sürece desteği yüksek olsa da **sürecin yürütülüş tarzından memnuniyeti** düşük. Sürecin gidişatını başarısız bulanlar (% 48), başarılı bulanlardan (% 38) fazla. Muhtemelen sürece atfettikleri önemin ve sürecin akamete uğramasından duydukları endişenin yoğunluğundan olsa gerek Kürtler bugüne kadar süreçte yapılıp edilene daha fazla kıymet biçiyorlar. Kürtlerin yaklaşık üçte ikisi (% 58) sürecin gidişatına ilişkin olumlu kanaat beyan ederken, Türklerde bu oran üçte birde (% 33) kalıyor.

İktidar partilerinin seçmenleri, sürecin gidişatını başarılı buluyorlar. AK Partililerin yüzde 75'ine, MHP'lilerin yüzde 68'ine göre süreç olumlu yönde ilerliyor. DEM Partililer ise daha temkinli, gidişattan hoşnut olanların oranı yüzde 54. Muhalefet partilerin seçmenleri ise tam aksini düşünüyorlar. CHP'lilerin yüzde 81'ine ve İYİ Partililerin yüzde 73'üne göre ise süreç doğru yönde gitmiyor. Söz konusu rakamlar, sürecin performansının değerlendirilmesinde de parti kimliğinin başat faktör olduğuna işaret ediyor.

Süreçte en hassas mevzu, **PKK'nin silah bırakması**. Bir yılı aşkın bir vakit geçmesine ve PKK'nın kendini feshetmesi, silahlarını yakması, Türkiye ve sınır boylarından çekilmesi gibi kritik bazı dönemeçler geçilmesine karşın, toplumun yaklaşık üçte ikisi (%59) PKK'nın silahlara veda edeceğine inanmıyor. Hem etnik hem de siyasi kimlik düzeyinde bir farklılaşma var bu konuda.

Türk kökenlilerin ancak yüzde 23'ü PKK'nın silah bırakacağını düşünüyor, yüzde 68'i bu kanaati paylaşmıyor. Kürt kökenlilere gelince, onların yüzde 54'üne göre PKK artık silah defterini kapatacak. Ama Kürtlerin yaklaşık üçte biri (%28) de PKK'nın silahlı varlığına son vereceğini düşünmüyor.

Sürecin taraflarından AK Partililerin yarısından fazlası (%54), DEM Partililerin ise üçte ikisinden fazlası PKK'nın silahları terk edeceğine kani olmuşken, MHP'lilerde ise bir yarılma dikkat çekiyor; partinin tabanı silahın bırakılacağına inananlar (%41) ve inanmayanlar (%43) biçiminde ikiye ayrılıyor. Muhalefete gelince, orada tutum çok net; CHP'lilerin yüzde 75'i, İYİ Partililerin yüzde 81'i PKK'nın silah bırakacağına ihtimal vermiyor.

Meclis Komisyonuna dair toplumda üç farklı eğilim var. Komisyona toplumun yüzde 42'si başarısız, yüzde 27'si başarılı notu veriyor. Yüzde 31'i ise Komisyonun faaliyetleri hakkında bir fikir beyan etmiyor. Kurulduğu ve çalışmaya başladığı dönemle kıyaslandığında, Komisyona menfi yaklaşanların sayısında dikkate değer bir azalma olduğu görülüyor. Ancak bu azalma Komisyon için bir desteğe dönüşmüyor. Bu durum iki nedene bağlanabilir: İlki, Komisyonun faaliyetlerini yeterince topluma aktaramamasıdır. İkincisi ve daha önemlisi, Komisyonun bugüne kadar sadece dinlemeyle yetinmesi ve ortaya somut bir çıktı koyamamasıdır.

Komisyonun İmralı'da Öcalan ile görüşmesine verilen destek düşüktür. Toplumun yaklaşık üçte biri böyle bir görüşme için olumlu tutum alırken, üçte ikisi karşı duruyor. Öcalan'ın Türkiye genelindeki son derece olumsuz algısı hesaba katıldığında, bu rakamlar sürpriz değil.

İktidar partileri, bu görüşmenin devlet için gerekliliği üzerinden kurdukları dille, seçmenlerinin yarısına yakını ikna etmeyi başarabilmiş durumdadır. Ancak muhalefet seçmenleri bu görüşmeye ateş püskürüyor. CHP'lilerin yüzde 72'si, İYİ Partililerin yüzde 91'i Öcalan ile görüşülmesini istemiyor. -PanoramaTR araştırması tamamlandıktan sonra görüldüğü üzere- Komisyonda yer almasına rağmen CHP'nin Öcalan ile görüşecek heyete üye vermemesinin altında, seçmenlerinin kategorik denebilecek bu karşıtlığının payı büyük olsa gerektir. Ancak son seçimlerde CHP'ye ehemmiyetli bir destek veren Kürt seçmenlerin yüzde 63'ünün (DEM Parti seçmenlerinin de yüzde 80'inin) bu ziyareti doğru buldukları da hatırdan tutulmalıdır.

Demirtaş'ın tahliyesinde kanaatler birbirine yakın. Toplumun yüzde 39'u Demirtaş'ın tahliye edilmesi, yüzde 44'ü ise tahliye edilmemesi gerektiğini belirtiyor. Kürtlerin dörtte üçü Demirtaş'ın tahliye edilmesi yönünde bir görüşe sahip. Oranın yüksekliği, hem Kürtlerin Demirtaş'ın içerde tutulmasını bir haksızlık-hukuksuzluk olarak yorumladığına, hem Demirtaş'ın Kürtler nezdindeki popülaritesini koruduğuna bir delalet olarak okunabilir.

Altı çizilmesi gereken bir husus, Bahçeli'nin Demirtaş'ın tahliyesi lehine yaptığı açıklamaya rağmen Cumhuriyet İttifakı seçmenlerin yarısından fazlasının (AK Partililerin yüzde 52'si, MHP'lilerin yüzde 54'ü) Demir-

taş'ın tahliyesinin aleyhine bir tutum takınmaları. Görülen o ki, Bahçeli'nin kefaleti, iktidar tabanındaki Demirtaş karşıtlığını yumuşatsa da giderebilmiş değil.

PKK'nın silah bırakmasının Türkiye'nin demokrasisine yapacağı etkiler noktasında da iktidar ve muhalefet seçmenleri arasında keskin bir ayrışma var. İktidar partilerinin seçmenleri, PKK'nın silahının olmadığı bir vasatın Türkiye'nin demokratikleşmesine hizmet edeceğini savunurken, muhalefet seçmenleri çoğunlukla silah bırakma ile demokrasi arasında böyle bir bağ kurmuyor.

PKK'nın silahları terk etmesinin, **Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bir kez daha seçilmesini** sağlayıp sağlamayacağı noktasında ise, seçmenlerin kafası karıştı. İktidar ve muhalefet seçmenleri arasında bu konuda -diğer birçok konuda olduğu gibi- mutlak bir ayrım yok. Mesela MHP ve CHP seçmenlerinin bu soruya verdikleri cevaplar birbirine çok yakın.

Bugün DEM Parti'nin temsil ettiği siyasal gelenek, 2013'ten bu yana "Türkiyelilik" siyaseti izledikleri iddiasında bulunsalar bile, bu iddialarını toplumun çoğunluğuna kabul ettirebilmiş değiller. PKK'nın sahneden çekilmesinin **DEM Parti'nin Türkiyelileşmesine** katkı sunup sunmayacağı noktasında da yaygın bir tereddüt söz konusu.

Toplumun yarısına göre (%50) silahlar ortadan kalksa da DEM Parti bir Türkiye partisi haline gelemez. Bunun olabileceğini düşünenler ise toplumun üçte birini (%29) oluşturuyor. Bu veriler, silahsızlandırmanın tamamlanmasının ardından DEM Parti'yi büyük bir meydan okumanın beklediğini gösteriyor.

Toplum, PKK'nın silah bırakmasından sonra **muhtemel bazı siyasi ve hukuki düzenlemelere** kapıyı açık tutarken, bazılarının ise kapıyı sıkı sıkıya kapalı tutuyor. Örneğin, kayyım atamalarına son verilmesinde ve Selahattin Demirtaş ile diğer tutuklu Kürt siyasetçilerin serbest bırakılmasında, toplumdan rıza alınması daha rahat gözüküyor. Bunun en önemli nedeni, her iki konunun da artık sadece DEM Parti'yi değil CHP'yi de alakadar eder hale gelmesidir. Kayyımlardan ve siyasetçilerin tutuklanmasından CHP'nin de muzdarib olması, bu konularda kabul havuzunu büyütüyor.

Ancak tutuklu PKK üyelerine ve silah bırakan PKK mensuplarına af çıkarılması ile Öcalan'ın cezaevi şartlarının iyileştirilmesini toplumun ezici çoğunluğu reddediyor. Bu mevzularda bir düzenleme yapılmasına destek yüzde 15 civarında olurken, karşı duranların oranı yüzde 67-70 aralığında gerçekleşiyor. Mevcut şartlar radikal bir değişime tabi tutulmadan PKK ve Öcalan ile ilgili herhangi bir adımın geniş toplumsal kabule mazhar olması mümkün görünmüyor.

PKK'nın silah bırakmasından öte Kürt meselesinin çözümü ve Kürtlerin devlete aidiyet bağlarının güçlendirilmesi bağlamında sürekli dillendirilen üç talep var: Yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması, başta anadil olmak üzere kültürel hakların tanınması ve kapsayıcı bir vatandaşlık anlayışının geliştirilmesi. Bahse konu taleplerden halktan en çok rağbet göreni, yerel yönetimlerle ilgili olanıdır. Toplumun yaklaşık yarısı, yerel yönetimlerin daha fazla yetkiyle donatılmasına cevaz vermektedir.

Bu talebi destekleyenler (%48), desteklemeyenlerden (%35) fazladır. Bu oranın nispeten yüksek çıkmasının sebebi, muhalefetin yerel yönetimlerde iktidardan daha güçlü olmasıdır. Nitekim iktidar partilerinin seçmenleri bu talebe pek sıcak yaklaşmazken, muhalefet partilerinin seçmenleri ağırlıklı olarak bu talep

etrafında birleşmektedir.

Toplumun yüzde 42'si anadilde eğitim gibi kültürel hakların tanınmasını kabul ederken yüzde 49'u karşı çıkıyor. İktidar partilerinin seçmenleri (AK Parti %47, MHP %45), kültürel hakların genişletilmesi için muhalefet partilerinin seçmenlerinden (CHP %39, İYİP %32) daha talepkâr bir görüntü çiziyorlar. Bu noktada DEM Partili seçmenler (%91), muhalefet seçmenlerinden çok iktidar seçmenlerine yakınlar.

Kapsayıcı bir vatandaşlık anlayışının geliştirilmesinde yüzde 79 ile önde olan DEM Partilileri yüzde 43 ile AK Partililer takip ediyor. Vatandaşlığın yeni bir form almasına en keskin karşı çıkan MHP seçmenlerinin (%15), bu konuda iktidar ortakları AK Parti'den ziyade CHP (%36) ve İYİP (%26) seçmenleri ile uyuştukları görülüyor.

Etnik kimlikler bazında bakıldığında ise Kürt kökenli katılımcılar ile Türk kökenli katılımcıların bu hak taleplerine farklı perspektiflerden yaklaştıkları net bir biçimde müşahede edilebiliyor. Kürt kökenli katılımcıların yüzde 66'sı kapsayıcı bir vatandaşlığı, yüzde 77'si de kültürel hakların tanınmasını destekliyor. Türk kökenli katılımcılarda ise bu oranlar sırasıyla yüzde 31 ve yüzde 35 olarak gerçekleşiyor. Aradaki fark çok çarpıcı!

SONUÇ

Sonuç olarak bir değerlendirme yapmak gerekirse, iki hususa vurgu yapılabilir:

Birincisi, bazı kaygı ve kuşularına rağmen toplumun üçte ikisinin sürece destek vermesi çok kıymetli. Desteğin büyüklüğü ve zaman içinde azalmaması, siyasi partilerin sürece dahil olmasını ve katkı vermesini mümkün kılıyor. Eğer toplumda güçlü bir süreç karşıtlığı olsaydı, siyasi aktörler sürecin parçası olmaktan imtina edebilirlerdi.

İkincisi, sürecin bir gereği olan ve muhtemelen önümüzdeki günlerde gündeme gelecek bazı düzenlemeler hakkında toplumda hâlâ güçlü bir direnç var. Bilhassa PKK ve Öcalan ile irtibatlı konulara, toplum son derece büyük bir duyarlılık gösteriyor. PKK mensuplarının dağdan indirilmelerini ve toplumsal hayata katılmalarını öngören bir yasal çerçeve tartışmaya açıldığında, süreç karşıtı grupların bu hassasiyetleri kaşıyacak söylemlere ve eylemlere hız vermeleri beklenebilir.

Tam bu noktada vazife, sürecin tarafı olan ve süreci destekleyen siyasilere düşer. Süreci savunan aktörler, endişe ve korkuları izale eden, topluma yön gösteren ve cesaret veren bir siyaset üretmekle mükellefler. Sürecin başarısı, siyasetçilerin bu siyaseti kurma, yürütme ve geliştirme maharet ve iradelerine bağlı.

A